

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ЗРОСТАЮЧА РОЛЬ ОСВІТИ В НІЙ

©2020 ХАНІН І. Г., БІЛОЗУБЕНКО В. С., ШАБЛІЙ С. Є.

УДК 330.342:339.9

JEL: I25; O30; O32

Ханін І. Г., Білозубенко В. С., Шаблій С. Є. Особливості інноваційної моделі економічного розвитку і зростаюча роль освіти в ній

Зростаюча значущість інновацій в економіці перетворила їх на важливіший фактор виробництва та споживання, структурних змін, економічної динаміки, конкурентоспроможності, соціального розвитку. Це набуло парадигмального значення та привело до виникнення інноваційної моделі економічного розвитку, особливостям якої присвячена стаття. Враховуючи залежність інновацій від генерування та поширення нових знань, у статті наголошується на критичній важливості продуктивності науки та якості освіти. Це підтверджується глобальними тенденціями та знаходить прояв у стратегіях розвитку держав і компаній. У цьому контексті уточнено сучасне розуміння інновацій та основи їх появи, що пов'язано з пізнанням і творчістю. Охарактеризовано основні риси інновацій, зокрема: кумулятивність, ланцюговий характер, інтеграція практичних і теоретичних знань, тривалість «дозрівання» та появи інновації, невизначеність, колективність, нерівномірність появи в часі та концентрації в просторі, конфліктність. Запропоновано бачення процесу розробки інновацій за стадіями, охопленими системним управлінням. Охарактеризовано основні моделі появи інновацій і моделі інноваційного процесу (модель витягування попиту (ринком); модель «шукачі потреби»; модель «зчитувачі ринкової інформації»; модель технологічного підтовхування; циклічна модель інновацій; модель відкритих інновацій; ланцюгова та інтерактивна моделі інноваційного процесу; інноваційна модель «воронка»; мережева модель інновацій). Виокремлено ряд особливостей інноваційної моделі економічного розвитку: визнання інновацій найважливішим фактором економічного зростання; постійна взаємодія виробництва, науки та ринку, орієнтована на розробку інновацій; визначальна роль людського капіталу; структурні зміни в системі суспільного виробництва; переважання інноваційного характеру конкуренції в сучасній економіці; зародження та розвиток інноваційного підприємництва. На основі становлення інноваційної моделі розвитку, зростаючої ролі науки та освіти охарактеризовано сучасну економіку як економіку знань; розглянуто основні моменти її концепції. Обґрунтовано збільшення впливу освіти в інноваційній моделі економіки з точки зору генерування та поширення нових знань з метою інтенсифікації інновацій.

Ключові слова: інновації, інноваційна модель економіки, інноваційний процес, економіка знань, освіта.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-9-56-64>

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 13.

Ханін Ігор Григорович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин, Національний університет водного господарства та природокористування (вул. Соборна, 11, Рівне, 33028, Україна)

E-mail: i.h.khanin@nuwm.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4221-2314>

Білозубенко Володимир Станіславович – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму, Університет митної справи та фінансів (вул. Володимира Вернадського, 2/4, Дніпро, 49000, Україна)

E-mail: bvs910@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1269-7207>

Шаблій Світлана Євгенівна – аспірантка кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму, Університет митної справи та фінансів (вул. Володимира Вернадського, 2/4, Дніпро, 49000, Україна)

E-mail: ivanova.svetlana.dnu@gmail.com

UDC 330.342:339.9

JEL: I25; O30; O32

Khanin I. H., Bilozubenko V. S., Shablii S. Ye. Features of the Innovative Model of Economic Development and the Growing Role of Education Therein

The growing importance of innovations in the economy has turned them into a more important factor in production and consumption, structural changes, economic dynamics, competitiveness, and social development. This has gained a paradigm importance and has led to the emergence of an innovative model of economic development, the peculiarities of which being the topic that the article is concerned with. Taking into account the dependence of innovations on the generation and dissemination of new knowledge, the article emphasizes the critical importance of the productivity of science and the quality of education. This is confirmed by global trends and finds a manifestation in the development strategies of the countries and companies. In this context, a modern understanding of innovations and the basis of their emergence, which is connected with knowledge and creativity, has been closer defined. The authors characterize the main features of innovation, in particular: cumulativeness, chain character, integration of practical and theoretical knowledge, duration of «maturation» and emergence of innovation, uncertainty, collectivity, uneven appearance in time and concentration in space, propensity towards conflict. A vision of the process of develop-

ing innovations by stages covered by system management is proposed. The main models of emergence of innovation together with the model of innovation process (the model of extraction through demand (market); the model of «needs seekers»; the model of «readers of market information»; the model of technological nudging; the cyclical model of innovations; the model of open innovations; the chain and interactive model of innovation process; the innovative model of «funnel»; the network model of innovation) are described. A number of features of the innovative model of economic development are allocated: recognition of innovation as the most important factor of economic growth; constant interaction of production, science and market, focused on the development of innovations; defining role of human capital; structural changes in the system of social production; domination of the innovative nature of competition in the modern economy; development of innovative entrepreneurship. On the basis of the formation of an innovative model of development, the growing role of science and education, the modern economy is characterized as an economy of knowledge; the main points of its concept are considered. An increase in the influence of education in the innovation model of the economy in terms of generating and disseminating new knowledge in order to intensify innovation is substantiated.

Keywords: innovation, innovation model of economy, innovation process, knowledge economy, education.

Fig.: 1. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 13.

Khanin Igor H. – D. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of International Economic Relations, National University of Water and Environmental Engineering (11 Soborna Str., Rivne, 33028, Ukraine)

E-mail: i.h.khanin@nuwm.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4221-2314>

Bilozubenko Volodymyr S. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of International Economic Relations, Regional Studios and Tourism, University of Customs and Finance (2/4 Volodymyr Vernadsky Str., Dnipro, 49000, Ukraine)

E-mail: bvs910@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1269-7207>

Shablii Svitlana Ye. – Postgraduate Student of the Department of International Economic Relations, Regional Studios and Tourism, University of Customs and Finance (2/4 Volodymyr Vernadsky Str., Dnipro, 49000, Ukraine)

E-mail: ivanova.svetlana.dnu@gmail.com

Упродовж XIX–XX ст. постійно зростала значущість інновацій в економіці. Вони почали розглядатися як один із найважливіших факторів виробництва та споживання, структурних змін, економічної динаміки, конкурентоспроможності, соціального розвитку. У результаті для сучасної економіки інновації набули парадигмального значення. Це проявилось в появі понять, які відображують цю нову парадигму, зокрема: «інноваційна модель економічного розвитку», «інноваційна модель економічного зростання», «інноваційна модель економіки», «інноваційна економіка». Ці поняття близькі за змістом і акцентують увагу на зростаючій та основоположній значущості інновацій стосовно національної економіки. З огляду на вищезазначене, важливим теоретичним і науково-практичним завданням є уточнення особливостей інноваційної моделі економічного розвитку.

Останніми роками чітко проявився новий важливий глобальний тренд – зростання уваги до створення умов для навчання та інтелектуальної діяльності людини. У цьому контексті на перший план виходить освіта (тут і надалі йдеться про вищу освіту), яка все більше взаємодіє та включається в інноваційний сектор. Відповідно динаміка інновацій визначальним чином впливає на підходи до забезпечення та зміст освіти та підготовки фахівців. З огляду на це потрібно

більше дослідити зростання ролі освіти в інноваційній моделі економічного розвитку, враховуючи, що це буде основою для вдосконалення систем вищої освіти.

Формування сучасних уявлень про інновації пов'язано з іменами М. Туган-Барановського, В. Зомбарта, Й. Шумпетера, С. Кузнеця, М. Кондратьєва, Г. Менша. Розгляд інновацій на рівні світового господарства та міжнародних компаній проводили вітчизняні та зарубіжні науковці: М. Поляков [1], Т. Бабич [2], П. Куцик, О. Ковтун, Г. Башнянин [3]. Розуміння інновацій будується на основі понятійно-термінологічної бази Керівництва Осло (як введення в споживання будь-якого нового або значно покращеного продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в діловій практиці, організації робочих місць або зовнішніх зв'язків [4]) і Закону України «Про інноваційну діяльність» [5]). Також ураховуються й інші підходи до визначення сутності інновацій (нововведень), викладені, наприклад, у [6; 7]. Проведений аналіз дозволив установити багатоаспектність феномена інновацій, множинність його властивостей (перш за все, оригінальність, нетрадиційність, новизну та ін.), складність його економічного змісту, охоплюючи нову пропозицію та попит (визнання ринком перетворює нововведення на інновацію).

Роль освіти в розвитку інноваційної діяльності зокрема та економіки в цілому є визначальною. Дослідження [8; 9] показали, що вплив освіти посилюється і безпосередньо за напрямками її функцій, і опосередковано через нове мислення, соціальні зміни, участь у генеруванні знань та інновацій, через зростання значущості факторів, які забезпечуються освітою. Це робить освіту однією з основ соціальної еволюції (Е. Дюркгейм). Збільшується не лише попит на освіту з боку потенційних учасників ринку праці, а й суспільний запит у цілому як на основу розвитку людини, суспільства, економіки. Включення освіти до ключових факторів розвитку економіки знань у глобальному ландшафті та значущість для визначення позицій країн доведено в роботі [10] (М. Поляков, Г. Шевченко, В. Білозубенко). Проте питання щодо визначального впливу освіти в інноваційній моделі економічного розвитку вимагають більш детального дослідження.

Мета роботи – охарактеризувати особливості інноваційної моделі економічного розвитку й обґрунтувати зростаючу роль освіти в ній.

Інновації, в основному, розглядаються як: а) особливий (творчий) процес і його результат; б) втілена зміна, яка приносить переваги, та засіб конкурентної боротьби; в) упровадження та комерціалізація нововведень, головним чином, науково-технічних; г) фактор задоволення суспільних потреб; д) результат інвестування в реалізацію нововведень. З точки зору даного дослідження необхідно зазначити, що інновації розуміються як втілення нових знань. Це обумовлює необхідність розглядати процеси генерування, поширення та перетворення (використання) знань. Це пов'язує інновації, що виходять з практики (економічної діяльності) з процесами пізнання і феноменом творчості.

Поява інновацій пов'язується з усвідомленням нових (незадоволених) потреб людей і з появою нових знань, отриманих науковим (відкриття, винаходи, технологічні досягнення) і практичним шляхами. Знання (наукові, ринкові, соціальні) і потреби (споживачів, бізнесу) – два найважливіші елементи в появі інновації. У зв'язку з цим інновації залежать від генерування нових знань, тобто, в основному, від прогресу науки (поряд з індивідуальним пізнанням і соціальними аналітичними дослідженнями). Однак фундаментом появи інновацій є не тільки наукові дослідження, а й освіта, тобто «впрова-

дження» знань, навчання щодо їх використання, прищеплення навичок, поширення знань на рівні людей. Фокусування уваги на ролі освіти відповідає глобальним тенденціям, стратегіям розвитку держав і компаній. Розуміння ролі освіти будується на уявленнях про інновації та інноваційну економіку.

Окрім прикладного характеру та комерційної орієнтації, вони мають ряд таких характеристик [1; 6; 11]:

- ✦ *кумулятивність*, що стосується накопичення знань; узагальнення знань завершується їх втіленням у новому продукті та/або технології;
- ✦ *ланцюговий характер* (поява інновацій в одній галузі викликає зміни в інших галузях), що вимагає циркуляції знань;
- ✦ *використання нових знань* або нових комбінацій існуючих знань;
- ✦ *інтеграція практичних* (евристичних і емпіричних) і *теоретичних знань*, міксування знань з різних галузей науки, технологій та діяльності, якими «обростає» інноваційна ідея;
- ✦ *тривалість «дозрівання» та появи інновації*, що, окрім іншого, обумовлено тривалістю отримання та переробки знань;
- ✦ *невизначеність*, тобто неможливість передбачити кінцевий результат, включаючи підсумки самого процесу розробки інновацій; невизначеність породжує надвисокий рівень ризику, що є характерною рисою діяльності щодо їх розробки та впровадження;
- ✦ *колективність*, що стосується отримання необхідного масиву знань, а також розробки та впровадження інновацій через складність процесу;
- ✦ *нерівномірність появи в часі* (хвилями, пучками, точково) та *концентрації в просторі*, що значною мірою обумовлено наявністю ресурсів, особливого потенціалу;
- ✦ *конфліктність* (інновації шумпетеріанського типу).

Інновації засновані на виникненні, накопиченні та застосуванні нових знань, що стосується і наукових відкриттів, і людського потенціалу, розвитку особливих здібностей і навичок (поширення існуючих і нових знань). Залежність появи інновацій від знань визначає, перш за все, зв'язок з прогресом науки й освіти, віддача від яких ви-

никає за накопичувальним принципом, при довгостроковому постійному нарощуванні ресурсів і на високому сучасному рівні розвитку. Окрім цього, інновації часто виникають на основі накопиченого досвіду, евристик людей, тобто незалежно від науки та рутинної діяльності.

З огляду на залежність інновацій від нових знань, для появи інновації необхідно створення релевантної моделі (методології) генерування, накопичення, інтеграції та перетворення знань, що втілюють тенденції ринку, розвиток науки та технологічні досягнення, трансформуючи їх у нові продукти, послуги, процеси.

У загальному вигляді процес розробки інновацій можна розділити на логічні стадії (рис. 1), які охоплені системним управлінням з усіма його функціями та оцінкою ефективності.

Рис. 1. Процес розробки інновацій

Джерело: авторська розробка.

Окрім того, у науці розглядають моделі інновацій, що розкривають особливості їх появи (табл. 1).

Також необхідно зазначити, що особливості появи інновацій пов'язані з моделями інноваційного процесу (табл. 2).

При різних моделях виникають різні передумови ефективності інноваційних процесів, однак найбільш загальними факторами є: 1) перспективність ідей та концепції інновації; 2) отримання необхідних нових знань; обсяг і якість задіяних інтелектуальних ресурсів; 3) раціональна реалізація творчого потенціалу, рівень креативності, кваліфікації та мотивації учасників (інноваційна здатність); 4) якість організації роботи, згуртованість

і злагодженість роботи колективу; 5) конструктивне зовнішнє співробітництво та кооперація, ефективна комунікація щодо обміну знаннями та інформацією; 6) достатність матеріально-технічного забезпечення; 7) достатність фінансування та доступ до спеціальних послуг, необхідних інноваторам (юридичних, інформаційних та ін.); 8) якість управління інноваційним процесом.

Найчастіше інновації виникають локально, тобто там, де сконцентровані ресурси, зібрані люди та створені сприятливі умови. Водночас неможливо не враховувати переваги партнерства та співробітництва, у тому числі міжнародного, та глобальних інноваційних мереж (які найчастіше побудовані так, щоб забезпечувати локальну продуктивність).

Для сучасної інноваційної економіки характерна множинність, висока інтенсивність і відновлюваність інноваційних процесів. Це свід-

чить про зміну характеру НТП, його емерджентність (несподівану появу інновацій). Інноваційні процеси різної спрямованості та в різних сферах у сукупності розглядаються на макрорівні: в рамках національних і міжнародних економічних систем.

Виокремимо ряд особливостей інноваційної моделі економічного розвитку:

1. Визнання інновацій найважливішим фактором (складовою) економічного зростання. Величина інноваційної складової (роль інноваційного сектора) визначає не лише темпи, а й якість економічного зростання, особливо в довгостроковій перспективі. Необхідно, щоб це зростання було інклюзивним, стійким, «зеле-

Основні моделі інновацій

Модель	Характеристика
Модель витягування попиту (ринком)	Поява інновацій у відповідь на зміни попиту; ринок – головна рушійна сила ідей, що визначають напрями ДіР*. Лінійний інноваційний процес: потреби ринку → розробки → виробництво → продаж. Модель має специфічні ризики при відмові від довгострокових ДіР, блокуванні інкрементальних технологічних змін, дотриманні всіх змін ринку тощо. ДіР відіграють вторинну роль
Модель «шукачі потреби»	Постійний пошук нових, потенційних, неявних і незадоволених потреб. До інноваційного процесу активно залучаються споживачі. Інноваційний процес нелінійний і керується «від маркетингу». ДіР чітко орієнтовані
Модель «зчитувачі ринкової інформації»	Увага фокусується на пошуку інноваційних ідей шляхом моніторингу ринку, конкурентів, споживачів. Модель орієнтована на створення замісних інновацій, орієнтованих на витіснення наявних продуктів
Модель технологічного підштовхування (драйверів)	Розробка інновацій у результаті появи нових досягнень науки і техніки. Переважно лінійний (наукове відкриття → технологічний розвиток продукту → продаж продукту на ринку) інноваційний процес. Модель має специфічні ризики через недостатнє врахування змін попиту
Циклічна модель інновацій Г. Беркхоута	З'єднання моделей витягування попиту і технологічного поштовху. Інноваційний процес розглядається як циклічна зміна знань, технологій і ринку
Модель відкритих інновацій	Генерування інновацій завдяки відкритому співробітництву із зацікавленими особами, враховуючи численні шляхи використання. Зовнішнє співробітництво охоплює пов'язані процеси та інновації. Компанія повинна розвивати здатність до абсорбції, обмінюватися знаннями із зовнішнім середовищем, розвивати партнерські відносини

Примітка: * ДіР – дослідження і розробки.

Джерело: складено на основі [13].

Основні моделі інноваційного процесу

Модель	Характеристика
Ланцюгова модель інноваційного процесу	Поява інновації в результаті послідовного ланцюга стадій, на кожній з яких здійснюється ряд інтерактивних операцій з управління знаннями, забезпечуючи зв'язок з ДіР
Інтерактивна модель інноваційного процесу	Активна взаємодія компанії з науково-дослідними інститутами та ринком для акумулювання знань та ідей, поєднання технологічних і ринкових змін. Інноваційний процес розглядається з точки зору системного підходу, із сукупністю вертикальних і горизонтальних зв'язків. Процес є безперервним і нелінійним, передбачає можливі зміни цілей, напрямів, партнерів та ін., враховує роль людини, значущість людського капіталу
Інноваційна модель «воронка»	Створення інновації в результаті акумулювання інноваційних ідей у відповідь на запити ринку. «Воронка» дає змогу відібрати найбільш цінні розробки. Необхідне максимальне розширення входу «воронки» (наприклад, джерел інформації) для збільшення бази знань і збору більшої кількості ідей
Мережева модель інновацій	Організація інноваційного процесу здійснюється на основі мережевих взаємодій – децентралізованих, інтегрованих, із сильними соціальними зв'язками. У мережах відбуваються комунікації, співробітництво, процеси розробки та комерціалізації. Модель використовується на рівні компанії та за її межами, охоплюючи вертикальні та горизонтальні взаємодії

Джерело: складено на основі [13].

ним» тощо, заснованим на інноваціях. Не тільки знання, а й інші властивості людини, такі як талант, креативність і уява поступово стають об'єктом в макроекономічних моделях як джерела вдосконалення та динаміки. На практиці політика економічного зростання переорієнтується на підтримку інноваційної діяльності, людський розвиток і структурні зміни, що сприяють інноваціям (високотехнологічні галузі). Створюються умови для збільшення масштабів, безперервного відновлення та інтенсифікації інноваційних процесів. Це розглядається як імператив стабільного зростання.

2. Постійна взаємодія виробництва, науки та ринку, орієнтована на розробку інновацій. Інновації виникають не стільки в системі «наука – виробництво» та представляються споживачеві, а ініціюються на основі сигналів ринку, розуміння його потреб. Визнання ринків стає визначальним в експертизі інновацій, а підхід «від ринку» стає домінуючим (це не виключає розробки принципово нового продукту, на який реальний попит відсутній). посилюються тенденції індивідуалізації виробництва, що поєднуються з його оригінальністю, унікальністю. Формула інноваційної економіки – зробити якомога більш досконале, оригінальне, нове (часто навіть при значному підвищенні ціни). При цьому відбувається розширення номенклатури товарів і послуг, в основному за рахунок складних інтелектуальних продуктів. Це обумовлює цілеспрямований пошук, проектування та генерування новачій. Сучасна неоіндустріалізація та Четверта промислова революція також відбуваються в рамках інноваційної парадигми, посилюючи зв'язок виробника та споживача. У виробництві найбільше значення мають ДіР і маркетинг.

3. Визначальна роль людського капіталу. У сучасному розумінні серед властивостей людського капіталу пріоритетного значення набувають схильність і здатність генерувати інновації. Людський капітал розглядається як головна рушійна сила інноваційної економіки, тому акцентується увага на посиленні компонента знань, навичок, креативності, моралі та відповідальності. Все це тісно пов'язано з пасіонарною енергією. Важливість людського капіталу зростає в контексті подальшої інноватизації, Четвертої промислової революції, особливо для країн, що розвиваються, яким необхідно долати відставання, залежність і структурні проблеми зростання. Підвищення якості та відтворення людського ка-

піталу стають домінантами економіки. Особлива увага приділяється охороні здоров'я, освіті, культурі.

4. Структурні зміни в системі суспільного виробництва. Останніми десятиліттями інтенсивно розвивалися високотехнологічні галузі промисловості та наукомісткі підсектори сфери послуг. Це породило нове розуміння багатокладності економіки. Також відбувалися зміни в структурі активів. Зросла значущість нематеріальних активів, що включають інтелектуально-ресурсні компоненти, необхідні для інновацій. У новій системі поділу праці розвинулися центри розробки інновацій, посилилися підтримуючі інститути, з'явилися нові спеціалізації, пов'язані в основному з інтелектуальною діяльністю.

5. Переважання інноваційного характеру конкуренції в сучасній економіці. Це обумовлено багатьма об'єктивними закономірностями, підвищенням рівня економічної свободи та добробуту населення, розвитком споживання та виробництва. Значущість цінних факторів знизилася, особливо на ринку інтелектуальної продукції. У ринковій економіці інновації стали головним проявом ефективності та фактором конкурентоспроможності, а також спеціалізації. Навіть з розвитком ринку і комерційних мотивів найважливіше значення має особлива пристрасть (пасіонарність) людей. Її розгляд є необхідним, оскільки економічна наука не може повністю пояснити сутність і походження новатора. Інноваційна парадигма конкуренції охопила практично всі галузі та в контексті лібералізації встановилася на світовому ринку. Інноваційна конкуренція має багатоаспектний характер, охоплює рівень отримання знань, розробки та маркетингу нововведень. Необхідно враховувати її позитивні та негативні наслідки, поступове посилення, виникнення інноваційної гонки, в тому числі на рівні країн. Це визначило архітектуру економічного лідерства та вимоги до ресурсів.

6. Зародження та розвиток інноваційного підприємництва. Роль підприємця-новатора та малого бізнесу зросла (У. Баумоль, У. Лационік, М. Поляков). Бізнес, особливо малий, став генерувати велику за кількістю частку інновацій. Сформувався навіть особлива індустрія венчурного інвестування та підтримки стартапів. Інноваційне підприємництво направлено на здійснення інновацій, комбінуючи ресурси по-новому та шукаючи нові можливості підвищення економічної ефективності, на відміну від

традиційного підприємництва, яке орієнтоване на максимізацію віддачі від існуючих ресурсів на базі усталених продуктів (видів діяльності). Традиційне та інноваційне підприємництво мають різні ключові фактори успіху та образ дій.

Основою інноваційного підприємництва є постійний пошук нових ідей, можливостей і шляхів розвитку, особливі підприємницькі здібності. Для нього характерно: 1) переважання інноваційної (пошук нових ідей і можливостей, орієнтація на впровадження інновацій, стратегія лідерства) підприємницької орієнтації над консервативною (традиційні сфери діяльності та підходи, стратегія захисту) та спекулятивною (спекуляція, арбітраж, шахрайство); 2) переважання інноваційного шляху максимізації прибутку над рентним (мінімізація витрат, експлуатація природних ресурсів, використання влади та ін.); 3) переважання прогресивного типу адаптації над регресивним (який також може припускати певні інновації); 4) готовність вкладати ресурси, прийняти невизначеність і високий рівень ризику; 5) структура використання ресурсів з переважанням знань. Інноваційне підприємництво формує відповідний тип економічної поведінки, стратегію розвитку, способи набуття конкурентних переваг. На перший план вийшли новизна та оригінальність, що вимагало розвитку відповідних здібностей (потенціалу). Нового розуміння набуло й поняття продуктивного підприємництва.

Інноваційне підприємництво засновано на особливих здібностях підприємця, мотивації та пасіонарності. Підприємництво та інновації більшою мірою стали розглядатися як механізм самореалізації. Зміна якості підприємництва стосується не тільки самостійних, але і внутрішніх співпідприємців. При цьому необхідно розрізнити роль підприємця з ролями менеджера та інвестора (І. Кірцнер). Часто необхідно виокремлювати і роль вченого.

Більше того, інноваційне підприємництво стало масовим. Його різновидами став технологічний, наукомісткий, інтелектуальний, венчурний бізнес. Наприклад, це показано в концепції низових інновацій (Е. Фелпс, П. Джонсон). Інноваційні підприємства стикаються з особливими проблемами та вимагають спеціальної додаткової підтримки, інфраструктури та сприятливого інституціонального середовища. У сучасних умовах вони розвиваються в глобальному просторі.

Враховуючи становлення інноваційної моделі розвитку, зростаючу роль науки та освіти, суспільні зміни, сучасна економіка характеризується як економіка знань. Вона заснована на природному прагненні людей організувати свою життєдіяльність, спираючись на об'єктивні знання про дійсність. Знання визнаються найважливішим ресурсом (фактором виробництва), визнається цінність наукових і практичних знань, основоположне та самостійне значення процесів отримання, поширення та використання знань. В економіці знань формується відтворювальна система, заснована на використанні нових знань, для більш повного задоволення потреб суспільства, враховуючи об'єктивні обмеження та діалектичну єдність потреб, інтересів і мотивів всіх суб'єктів. Необхідно сфокусувати увагу на:

- ✦ новій проблематиці, яку порушує становлення економіки знань, у тому числі у сфері науки, освіти, організації інноваційної діяльності, управління, культури;
- ✦ інтелектуально-творчій специфіці такої економіки, зростанні ролі інтелектуальної праці (творчості), важливості інтелектуальних ресурсів, когнітивно-креативного потенціалу, інноваційних здібностей тощо;
- ✦ необхідності інтеграції науки, освіти та інноваційної діяльності як основи нової економічної системи;
- ✦ розумінні складності феномену знань, у тому числі як економічного чинника, а також його зв'язку з певними соціальними інститутами;
- ✦ нових аспектах розвитку економіки знань у глобальному інформаційному просторі, у руслі технологічних трендів.

У концепції економіки знань, окрім усього іншого, основні акценти робляться на розвитку та використанні людського капіталу. Тому концепція (як і її практична реалізація) має великий соціальний аспект, охоплюючи сферу науки, освіти, економічну культуру, підтримку підприємців, талантів, геніїв, штучних спеціалістів і т. д. Це пов'язано з перебудовою всього суспільства, зміною світогляду, цінностей, соціальних структур та інститутів.

У зв'язку з цим особлива увага приділяється освіті як сфері діяльності, яка повинна відповідати розвитку науки і технологій, ускладненню та якісним змінам економіки. Ця відповідність охоплює якісні та кількісні вимоги щодо підго-

товки спеціалістів, порушує весь спектр питань, включаючи інтенсивність, моделі навчання та ін. Світовий досвід, досвід усіх сучасних країн-лідерів (особливо Південної Кореї, Сінгапуру, Китаю) показує, що в основі їх економічних проривів багато в чому було підвищення якості освіти (паралельно з розвитком виробництва, ДіР та ін.). Кількість висококваліфікованих спеціалістів стала найважливішою в модернізації та закріпленні на світовому ринку в умовах інноваційної гонки, результат якої вирішується у сфері прогресу знань і людського розвитку. Розширення ролі освіти проявляється в розширенні її функцій (відтворення людського капіталу, формування його професійної структури, актуальної компетентності, розвиток трудових ресурсів; поширення та розподіл знань, їх трансформація в компетенції; концентрація, нарощування, переоцінка інтелектуальних ресурсів, відтворення кадрової складової науково-технічного потенціалу; зміна соціальної структури, соціалізація; сприяння розвитку науки і виробництва (синтез і перетворення знань, імітація, трансформація); формування економічної та інноваційної культури; підтримка підприємництва), а також у підвищенні їх значущості.

З точки зору економіки знань збільшується вплив освіти як основи: 1) розвитку суспільного поділу праці; 2) створення конкурентних переваг вищого порядку; 3) модернізації, впровадження нових інститутів, зміни культури, адаптації до нових трендів; 4) створення передумов для наукової продуктивності (підготовка, цінності, мотивація, традиції); 5) інноваційного підприємництва за рахунок поширення знань і досвіду, розвитку здібностей, стимулювання новаторства. У сучасному світі освіта часто стає початком створення вартості, ДіР, супроводжує весь інноваційний процес. Вона перетворюється на продуктивну силу сучасної економіки, тому є обов'язковим спрямуванням економічних стратегій. Освіта «збагачує» сучасну інноваційну економіку, ідеї, ціннісний базис, тому вважається основою для процвітання та соціально-економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

Інновації стали основою сучасної економічної парадигми та нового довгого циклу, до якого переходить світове господарство. З огляду на це, потрібно і переосмислювати сутність інновацій,

особливо у сфері послуг і цифрової економіки. Слід урахувати кумулятивність, ланцюговий характер, інтеграційний характер інновацій, тривалість «дозрівання», невизначеність, колективність та інші властивості. Не піддаючи сумніву напрацювання щодо моделей організації інноваційного процесу та появи інновацій, зазначимо, що на перспективу необхідні нові, які враховують зміну соціальних та економічних парадигм. При різних моделях виникають відповідні різні передумови ефективності інноваційних процесів. Основними особливостями інноваційної моделі економічного розвитку є:

- ✦ визнання інновацій найважливішим фактором зростання;
- ✦ постійна взаємодія виробництва, науки та ринку, орієнтована на розробку інновацій;
- ✦ визначальна роль людського капіталу;
- ✦ структурні зміни;
- ✦ переважання інноваційного характеру конкуренції;
- ✦ розвиток інноваційного підприємництва.

Відповідно розширюється ролі освіти, що є проявом формування економіки знань. У перспективних дослідженнях за цим напрямом планується обґрунтувати нові функції в національних і регіональних інноваційних системах. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Поляков М. В. Економіка знань: сутність, детермінанти, глобальний ландшафт : монографія. Дніпро : Нова ідеологія, 2018. 688 с.
2. Бабич Т. О. Інноваційно-технологічні фактори глобального економічного прогресу : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Київ, 2018. 310 с.
3. Куцик П. О., Ковтун О. І., Башнянин Г. І. Джерела і стратегії розвитку та забезпечення конкурентного лідерства сучасних корпорацій у глобальній економіці. *Економіка України*. 2015. № 7. С. 72–86.
4. Руководство Осло. Рекомендации по сбору и анализу данных по инновациям. 3-е изд. / пер. с англ. М., 2010. 107 с. URL: https://mgimo.ru/upload/docs_6/ruk.oslo.pdf
5. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
6. Білозубенко В. С. Інноваційна система Європейського Союзу: особливості формування та розвитку. Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. 456 с.
7. Шарко М. В. Основные положения и категории альные понятия концепции инновационного развития экономики. *Проблемы науки*. 2006. № 1. С. 9–16.

8. Каленюк І. С., Куклін О. В. Розвиток вищої освіти та економіка знань : монографія. Київ : Знання, 2012. 343 с.
 9. Каленюк І. С., Цимбал Л. І. Детермінанти інтелектуального лідерства в сучасному глобалізованому світі. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка*. 2014. № 1. С. 71–80.
 10. Polyakov M. V., Shevchenko G. Y., Bilozubenko V. S. Clustering of countries in global landscape of knowledge economy development. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 1. Ч. 1. С. 176–183. DOI: 10.25140/2410-9576-2018-1-1(13)-176-183
 11. Ханін І. Г. Ноосферний путь познання и хозяйствования : монографія. Дніпро : Нова ідеологія, 2018. 319 с.
 12. Аксёнова Э. А. Ценностные основы педагогики Иммануила Канта. *Проблемы современного образования*. 2015. № 1. С. 64–73.
 13. Давимук С. А., Федулова Л. І. Інтелектуальний ресурс – основний фактор забезпечення сталого розвитку регіонів України в умовах децентралізації. *Регіональна економіка*. 2017. № 1. С. 5–16.
- REFERENCES**
- Aksenova, E. A. "Tsennostnyye osnovy pedagogiki Immanuila Kanta" [Axiological Basic of Immanuel Kant's Pedagogics]. *Problemy sovremennogo obrazovaniya*, no. 1 (2015): 64-73.
- Babych, T. O. "Innovatsiino-tehnologichni faktory hlobalnoho ekonomichnoho prohresu" [Innovation and Technological Factors of Global Economic Progress]: *dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.02*, 2018.
- Bilozubenko, V. S. *Innovatsiina sistema Yevropeiskoho Soiuzu: osoblyvosti formuvannia ta rozvytku* [The Innovation System of the European Union: Features of Formation and Development]. Donetsk: DonNUET, 2012.
- Davymuka, S. A., and Fedulova, L. I. "Intelektualnyi resurs – osnovnyi faktor zabezpechennia staloho rozvytku rehioniv Ukrainy v umovakh detsentralizatsii" [Intellectual Resource – The Key Factor of Regions' Sustainable Development Maintenance in Ukraine in Terms of Decentralization]. *Rehionalna ekonomika*, no. 1 (2017): 5-16.
- Kaleniuk, I. S., and Kuklin, O. V. *Rozvytok vyshchoi osvity ta ekonomika znan* [Development of Higher Education and Knowledge Economy]. Kyiv: Znannia, 2012.
- Kaleniuk, I. S., and Tsymbal, L. I. "Determinanty intelektualnoho liderstva v suchasnomu hlobalizovanomu sviti" [Determinants of Intellectual Leadership in Today's Globalized World]. *Naukovyi visnyk Chernihivskoho derzhavnogo instytutu ekonomiky i upravlinnia. Serii 1 : Ekonomika*, no. 1 (2014): 71-80.
- Khanin, I. G. *Noosfernyy put poznaniya i khozyaystvovaniya* [Noospheric Way of Knowledge and Management]. Dnipro: Nova ideologiya, 2018.
- Kutsyk, P. O., Kovtun, O. I., and Bashniyan, H. I. "Dzherela i stratahemy rozvytku ta zabezpechennia konkurentnoho liderstva suchasnykh korporatsii u hlobalnii ekonomitsii" [Sources and Stratagems of Development and Support of the Competitive Leadership of Modern Corporations in the Global Economy]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 7 (2015): 72-86. [Legal Act of Ukraine] (2002). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
- Poliakov, M. V. *Ekonomika znan: sutnist, determinanty, hlobalnyi landshaft* [Knowledge Economy: Essence, Determinants, Global Landscape]. Dnipro: Nova ideolohiia, 2018.
- Polyakov, M. V., Shevchenko, G. Y., and Bilozubenko, V. S. "Clustering of countries in global landscape of knowledge economy development". *Naukovyi visnyk Polissia*, vol. 1, no. 1 (2018): 176-183. DOI: 10.25140/2410-9576-2018-1-1(13)-176-183
- "Rukovodstvo Oslo. Rekomendatsii po sboru i analizu dannykh po innovatsiyam" [Oslo Guide. Recommendations for the Collection and Analysis of Innovation Data]. https://mgimo.ru/upload/docs_6/ruk.oslo.pdf
- Sharko, M. V. "Osnovnyye polozheniya i kategorialnyye ponyatiya kontseptsii innovatsionnogo razvitiya ekonomiki" [Basic Provisions and Categorical Concepts of the Concept of Innovative Economic Development]. *Problemy nauki*, no. 1 (2006): 9-16.